



## **ΜΗΠΩΣ ΤΕΛΙΚΑ ΔΕΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ; (σχετικά με έναν αντίλογο)**

του **Βασίλη Λιόση**

Αναρτήθηκε πριν από λίγες ημέρες άρθρο του Ηλία Ιωακείμογλου (εφεξής ΗΙ) υπό τον τίτλο «Τα εκλογικά αποτελέσματα δεν σηματοδοτούν συντηρητική στροφή της ελληνικής κοινωνίας».[1] Το κείμενο μοιάζει να είναι απάντηση στο κείμενο «Πόσο βαθιά έχει προχωρήσει η συντηρητικοποίηση της ελληνικής κοινωνίας;».[2] Εν τέλει μικρή σημασία έχει αν απάντησε στο προαναφερθέν δεύτερο κείμενο ή σε κάποιο άλλο. Αυτό που έχει σημασία είναι η ουσία του κειμένου του ΗΙ.

Ο ΗΙ διαπιστώνει πως όσοι υποστηρίζουν τα περί συντηρητικής στροφής διαβάζουν τα στοιχεία ανάποδα, πως το εκλογικό σώμα της ΝΔ είναι διαχρονικά ανάλγητο (ο χαρακτηρισμός είναι δικός μας αλλά τεκμαίρεται από τα γραφόμενα του ΗΙ), πως η κατάρρευση του ΣΥΡΙΖΑ σηματοδοτεί μία αριστερή κι όχι δεξιά στροφή του εκλογικού σώματος, πως έχουμε την τελευταία περίοδο κινηματική ανάταση και πως η αλλαγή των συνειδήσεων δεν γίνεται απότομα αλλά μακρόσυρτα.

### **A. ΟΡΙΣΜΕΝΑ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ**

Πριν να παραθέσουμε τις σκέψεις μας για τα έωλα, κατά τη γνώμη μας, επιχειρήματα που παραθέτει ο ΗΙ ας ξεκαθαρίσουμε μερικά μεθοδολογικά ζητήματα:

- α)** Οι εκλογές είναι το μοναδικό μέτρο συντηρητικοποίησης μιας κοινωνίας;
- β)** Τι συνιστά συντηρητική στροφή;
- γ)** Γιατί μας ενδιαφέρει ο εντοπισμός της;

Θα επιχειρήσουμε πρώτα να απαντήσουμε στο πρώτο και τρίτο ερώτημα αφήνοντας το δεύτερο για λίγο αργότερα.

**Όσον αφορά το πρώτο ερώτημα:** η συντηρητική στροφή μιας κοινωνίας δεν απορρέει μόνο από τα εκλογικά αποτελέσματα. Τα εκλογικά αποτελέσματα έρχονται να δώσουν απάντηση στο τι έχει συμβεί στην κοινωνία τα προηγούμενα χρόνια. Είναι μία πραγματική και αναμφισβήτητη δημοσκόπηση που καταγράφει κοινωνικές τάσεις. Είναι το καταστάλαγμα μιας ολόκληρης πρότερης πορείας που παρά τα αντίρροπες τάσεις και τις αντιφάσεις, συνήθως βγάζει κάποιο νόημα.

**Όσον αφορά το τρίτο ερώτημα:** Ο εντοπισμός των κοινωνικών τάσεων και οι όποιες διαπιστώσεις ενδιαφέρουν όλους εκείνους που οραματίζονται μια άλλη πορεία για τον τόπο και τον λαό του. Που έχουν κοινωνικά οράματα για τα οποία παλεύουν. Αν τα συμπεράσματά τους είναι εκτός πραγματικότητας τότε τα όσα λένε και όσα πράττουν δεν πρόκειται να αγγίξουν τον λαό ή εν πάση περιπτώσει τμήματά του. Αν οι πολιτικές πρωτοπορίες δεν αντιλαμβάνονται τη συντηρητικοποίηση ή τη ριζοσπαστικοποίηση, είτε θα βρίσκονται πολλά βήματα μπροστά, είτε πολλά βήματα πίσω αντίστοιχα. Θα χρησιμοποιούν ξένη γλώσσα, αναποτελεσματική προπαγάνδα, λάθος αιτήματα, θα κάνουν αντιδιαλεκτικές συνδέσεις της τακτικής με τη στρατηγική (άρα μη συνδέσεις), δεν θα πιάνουν τον σφυγμό της κοινωνίας, θα μετατρέπονται σε κινούμενες (ή μήπως ακίνητες;) γραφικότητες. Κι έτσι θα χάνουν τα όποια πρωτοποριακά χαρακτηριστικά τους.

## **B. ΕΧΟΥΜΕ ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΙΚΗ ΣΤΡΟΦΗ;**

Κατ' αρχάς όποιος ισχυρίζεται ότι τα εκλογικά αποτελέσματα δεν σηματοδοτούν μία συντηρητική στροφή τότε πρέπει να απαντήσει τι συνιστούν; Ριζοσπαστική στροφή; Δεν σηματοδοτούν καμία αλλαγή; Κάτι άλλο που δεν μπορούμε να φανταστούμε;

Ο ΗΙ γράφει πως η αύξηση του ποσοστού και των απόλυτων αριθμών για τη ΝΔ δεν είναι κάτι ιδιαίτερο, αφού το 39,8% έγινε 40,8% που σημαίνει μια αύξηση των 156.000 ψήφων. Λέει, όμως, ο ίδιος ότι «κάποιος θα μπορούσε να ισχυριστεί πως αυτή η αύξηση έγινε με φόντο τα αίσχη που διέπραξε η κυβέρνηση της ΝΔ». Και αποφαινεται απαντώντας σε αυτό το επιχείρημα πως «έτσι ήταν πάντα αυτή παράταξη». Άρα, λέμε εμείς, δεν υπάρχει κάποιο νέο ποιοτικό στοιχείο προς ανάγνωση.

Είναι αλήθεια πως η φύση της ΝΔ δεν έχει αλλάξει και ούτε και πρόκειται. Υπήρξε και παραμένει ο γνήσιος εκφραστής των συμφερόντων της ελληνικής ολιγαρχίας και ο γνήσιος πολιτικός εκφραστής του δόγματος «Ανήκομεν εις τη Δύση». Αλλά τα κόμματα, πέραν των ταξικών συμφερόντων που εκπροσωπούν, αλλάζουν μορφή. Ενίοτε αλλάζουν γλώσσα και γίνονται πιο επιθετικά. Και η σημερινή ΝΔ, κρατώντας τα παλιά δομικά της χαρακτηριστικά,

έχει μετατραπεί σε έναν λυσσασμένο κέρβερο του νεοφιλελευθερισμού ενώ παράλληλα συσπειρώνει στους κόλπους της μία ισχυρότατη ομάδα της ελληνικής ακροδεξιάς. Η ΝΔ της μεταπολίτευσης εφάρμοζε μία, ως ένα βαθμό, κεϋνσιανή πολιτική. Ο Κωνσταντίνος Καραμανλής για τους δικούς του λόγους έβγαλε την Ελλάδα από το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ (για να την ξαναβάλει αργότερα) ενώ ας μην ξεχνάμε πως είχε κατηγορηθεί από τον ΣΕΒ για σοσιαλμανία εξαιτίας κάποιων κρατικοποιήσεων. Στη σημερινή ΝΔ ο Άδωνις φωνάζει δημόσια πως δεν θέλει να του πάρει τη δόξα ο Τόμσεν ενώ μεγάλο τμήμα του λαού διαπαιδαγωγείται με κουπόνια στη θέση της μεταπολεμικής κεϋνσιανής πολιτικής. Αυτά και άλλα στοιχεία δεν υποδηλώνουν μόνο τις επιδιώξεις της αστικής τάξης αλλά ως ένα βαθμό και το κλίμα στη βάση. Θέλουμε, λοιπόν, να πούμε πως ορισμένες ιδεολογικές και πολιτικές προκείμενες της νεοδημοκρατικής βάσης μετασχηματίζονται, κάτι που έχει τη σημασία του. Εν προκειμένω, η νεοδημοκρατική βάση (και όχι μόνο αυτή) έχει γαλουχηθεί με τα δόγματα της ιδιωτικοποίησης, της αριστείας, της προσωπικής ευθύνης, της άρσης της μονιμότητας στην εργασία κ.ά.. Ως εκ τούτου έχει γίνει πιο επιθετική, πιο σκληρή, πιο οπισθοδρομική και μαζί με αυτήν τμήμα της κοινωνίας.

Η πτώση του ΣΥΡΙΖΑ, υποστηρίζει ο ΗΙ, δεν συνιστά συντηρητική στροφή αφού η πλειονότητα όσων δεν ψήφισαν ΣΥΡΙΖΑ κατευθύνθηκαν είτε προς το ΚΚΕ είτε στην αποχή. Ας δούμε τα στοιχεία. Ο ΣΥΡΙΖΑ απώλεσε περίπου 600.000 ψήφους. Το ΚΚΕ αύξησε τις ψήφους του κατά περίπου 126.000. Σύμφωνα με τις αναλύσεις που αφορούν τις μετακινήσεις των ψηφοφόρων από τον ΣΥΡΙΖΑ στο ΚΚΕ μετακινήθηκε ένα 5%, δηλαδή περίπου 90.000 ψήφοι.[3] Αυτό σημαίνει πως στο σύνολο του εκλογικού σώματος από τον ΣΥΡΙΖΑ στο ΚΚΕ μετατοπίστηκε ένα 1,5% (δεν το λες και συγκλονιστικό). Επίσης στην αποχή πήγαν 150.000 πρώην ψηφοφόροι του ΣΥΡΙΖΑ. Αυτό προφανώς δεν μπορεί να το δει κάποιος ως σημάδι ριζοσπαστικοποίησης. Από τον ΣΥΡΙΖΑ στη ΝΔ μετακινήθηκε περίπου ένα 11%, δηλαδή κοντά 700.000 ψήφοι.[4] Πώς, λοιπόν, με αυτά τα στοιχεία μπορεί κάποιος να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το αποτέλεσμα όχι μόνο δεν συνιστά συντηρητικοποίηση αλλά ριζοσπαστική στροφή; Όταν, μάλιστα, η ΝΔ βγήκε πρώτη στις λαϊκές περιοχές, όταν βγήκε πρώτη σε όλες τις ηλικιακές ζώνες των νέων, όταν βγήκε πρώτη στους συνταξιούχους; Και όταν το φαινόμενο αύξησης ψήφων και ποσοστών μετά από μία κυβερνητική θητεία δεν είναι το πλέον συνηθισμένο αφού οι κυβερνήσεις υφίστανται κατά κανόνα κάποια φθορά;

Ας δούμε τώρα την εκλογική πορεία της ΝΔ από το 2009 μέχρι σήμερα.

2009	33,47%
2012 (Μάιος)	18,85%
2012 (Ιούνιος)	29,66%
2015	27,81%
2019	39,85%
2023	40,79%

Επομένως, αν συμφωνήσουμε με το σκεπτικό και την επιχειρηματολογία του ΗΙ, δεν έχει καμία σημασία αν μέσα σε 11 χρόνια το 18,85% έγινε 40,79%, δηλαδή υπερδιπλασιάστηκε. Κι όλα αυτά εν μέσω μιας κρίσης κατά την οποία συμπιέστηκαν αφόρητα οι μισθοί, περικόπηκαν ανελέητα οι συντάξεις, ελαστικοποιήθηκαν παραπέρα οι εργασιακές σχέσεις, σε επίπεδο δημοκρατικών δικαιωμάτων πήγαμε πολλά χρόνια πίσω, ζήσαμε μια άνευ προηγουμένου πληθωριστική έκρηξη, μετράμε 37 χιλιάδες νεκρούς από την πανδημία μέσα σε τριτοκοσμικές συνθήκες στα νοσοκομεία και τόσα άλλα.

Σήμερα η συντηρητική στροφή διαπιστώνεται από πλήθος ποιοτικών δημοσκοπικών ευρημάτων σε πολλές έρευνες και από τους υπάρχοντες πολιτικούς συσχετισμούς που πραγματικά δεν ξέρουμε ποιος μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι ευνοϊκοί για τον λαό και το λαϊκό κίνημα. Ένα καθόλου ευκαταφρόνητο ποσοστό της τάξης του 13% δηλώνει τη συμπάθειά του στη δικτατορία, ενώ ακόμη και στη νεολαία που κατά τεκμήριο αμφισβητεί την καθεστηκία τάξη τα ποσοστά εκτίμησης στην εκκλησία, στον στρατό, την Ευρωπαϊκή Ένωση, την αστυνομία είναι πολύ μεγάλα.<sup>[5]</sup> Η συντηρητικοποίηση διαπιστώνεται και από «περιφερειακά» ζητήματα όπως το ότι υπάρχουν άνθρωποι που πιστεύουν στην επίπεδη γη (αυτό σημαίνει ότι πάμε πίσω από την εποχή του Γαλιλαίου και του Κοπέρνικου), από το ότι υπήρχαν άνθρωποι που ισχυρίζονταν ότι ο covid είναι ένα ψέμα και ότι με τα εμβόλια εμφυτεύονται στο σώμα μας μικροτσιπ, από το ότι ακόμη και άνθρωποι με πανεπιστημιακά πτυχία πιστεύουν στα ζώδια και πολλά άλλα ακόμη. Ας συγκρίνουμε, επίσης, το κλίμα που υπήρχε στην ελληνική κοινωνία στα πρώτα μνημονιακά χρόνια και στην τωρινή φάση. Καμία αλλαγή δεν βλέπουμε στον θυμό, τη μαχητικότητα στη σκέψη και δράση του κόσμου; Κι αν βλέπουμε πώς διαπιστώνουμε ότι δεν συντρέχουν λόγοι συντηρητικοποίησης; Κι εν πάση περιπτώσει δεν μπορούμε να κλείνουμε τα μάτια στο ότι βρισκόμαστε μέσα σε ένα παρατεταμένο αντεπαναστατικό κύμα αρχής γενομένης (συμβατικά) το 1989. Πρόκειται για ένα παγκόσμιο φαινόμενο που προφανώς δεν αφορά μόνο την Ελλάδα.

Μέσα σε αυτό το κύμα δεν μπορούμε να μην ανησυχούμε με την άνοδο του ορμπανισμού και του τραμπισμού, με τη στελέχωση του ουκρανικού κρατικού μηχανισμού με νεοναζί, με την ύπαρξη ακροδεξιών μορφωμάτων και νεοναζιστικών σχημάτων στη Γερμανία, την Αυστρία,

την Ιταλία, την Ουγγαρία, την Πολωνία, τη Γαλλία, τις σκανδιναβικές χώρες, κ.λπ.. Και επιτέλους το ότι η ακροδεξιά στην Ελλάδα μάζεψε το 9% των ψηφοφόρων δεν μας λέει τίποτα; Αν δεν ακούμε και αυτό το καμπανάκι, τότε πραγματικά ποιο καμπανάκι θα ακούσουμε; Αντιλαμβανόμαστε ότι συγκροτείται ένας πολιτικός στρατός που ανά πάσα στιγμή μπορεί να παίξει τον ρόλο ενός ισχυρού αντεπαναστατικού μπλοκ για να τσακίζει κάθε λαϊκή αντίδραση; Η πρόσφατη εμπειρία με τη Χρυσή Αυγή δεν μας ανησυχεί; Ούτε το γεγονός ότι το κόμμα Νίκη, ένα μόρφωμα της εκκλησίας που προβάλλει με σκοταδιστικές θέσεις, κόντεψε να μπει στη βουλή υποστηρίζοντας για παράδειγμα πως «σε περιπτώσεις με εξυπηρέτηση του χρέους (π.χ. ανεργία) ο δανειζόμενος θα αναλαμβάνει υποχρεωτική εργασία στον ευρύτερο δημόσιο τομέα με ειδικό καθεστώς αυξημένων κρατήσεων, ώστε να υπάρχει μακροχρόνια εξυπηρέτηση του δανείου»;

## **Γ. ΕΙΔΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΕΙΨΗ ΜΕΤΡΟΥ ΣΥΓΚΡΙΣΗΣ**

Υπάρχει συντηρητικοποίηση του κόσμου που εκπορεύεται μεθοδευμένα από πάνω και συντηρητικοποίηση που την επιβάλλει η ίδια η πραγματικότητα, η ίδια η πράξη. Για να εξηγήσουμε πού θέλουμε να καταλήξουμε είμαστε υποχρεωμένοι να ανοίξουμε μία παρένθεση. Μεταπολεμικά εφαρμόστηκε το διαχειριστικό μοντέλο του Κένυς το οποίο χαρακτηριζόταν από κρατικοποιήσεις, σχετική εργασιακή ασφάλεια, σχεδιασμένες κρατικές πολιτικές για τη μείωση της ανεργίας. Αυτό λειτούργησε για περίπου 30 χρόνια (τα χρόνια των παχιών αγελάδων) ώσπου η κρίση του 1973 σήμανε την έναρξη της αντεπίθεσης της ομάδας των νεοφιλελεύθερων του Σικάγο. Στην πραγματικότητα σήμανε την επίθεση των μονοπωλιακών μπλοκ με την εφαρμογή του νέου διαχειριστικού μοντέλου. Ο Πινοσέτ, ο Ρέιγκαν και η Θάτσερ έκαναν μία εφ' όλης της ύλης επίθεση κι έκτοτε πότε βίαια πότε αργά, πολλές κατακτήσεις της εργατικής τάξης κι εν γένει των εργαζομένων πάρθηκαν πίσω. Στην Ελλάδα η μεγάλη επίθεση έγινε με τα σταθεροποιητικά προγράμματα Σημίτη το 1985, όταν αυτός ήταν υπουργός Εθνικής Οικονομίας, ενώ σταθμός πρέπει να θεωρηθεί η πρόσφατη κρίση και ό,τι ακολούθησε στη χώρα μετά το 2010. Η αφαίμαξη του κόσμου της εργασίας που επετεύχθη δεν είχε προηγούμενο. Το αποτέλεσμα; Οι νέες γενιές δεν έχουν μέτρο σύγκρισης της προηγούμενης κατάστασης με την τωρινή εξαιτίας της χρονικής απόστασης αλλά και λόγω της παρατεταμένης κινηματικής ύφεσης. Η σύγκριση, όταν αυτή είναι εφικτή, δημιουργεί ανησυχία στους εργαζόμενους, διαμορφώνει συμπεράσματα, προωθεί μία κοινωνική κινητικότητα. Σήμερα οι νέοι μέχρι 30 ετών αλλά ακόμη και μεγαλύτερες γενιές αδυνατούν να μπουν σε μία τέτοια διαδικασία σύγκρισης, δηλαδή να σκεφτούν «τι είχαμε και τι χάσαμε». Έτσι, οι χαμηλοί μισθοί, οι διαλυμένες εργασιακές σχέσεις, η πολιτική επιδομάτων εγκαθίσταται στη συνείδησή τους ως μία κανονικότητα. Το πολύ πολύ να υπάρχει μία βουβή διαμαρτυρία όπως αυτή που σημειώνεται στον χώρο του τουρισμού και

της αγροτικής παραγωγής με την έλλειψη εργατικών χεριών. Αλλά οι βουβές διαμαρτυρίες αδυνατούν να παράγουν εκκωφαντικά πολιτικά γεγονότα.

#### **Δ. ΠΕΡΙ ΚΙΝΗΜΑΤΙΚΗΣ ΑΝΑΤΑΣΗΣ**

Ο ΗΙ επικαλείται μία κινηματική ανάταση που έχει σημειωθεί τα τελευταία χρόνια και ως εκ τούτου «ανατρέπει» με αυτόν τον τρόπο το επιχείρημα περί συντηρητικής στροφής. Αντιγράφουμε από τη μελέτη του ΙΝΕ της ΓΣΕΕ: «Μπροστά σε αυτή τη νέα κατάσταση (σ.σ. της πανδημίας), το εργατικό-συνδικαλιστικό κίνημα, παρά τις αντιδράσεις του, βρέθηκε σε καταφανή αδυναμία να αποκρούσει και να ακυρώσει τις αντι-μεταρρυθμίσεις που έχουν επιβληθεί σε βάρος του, αναδεικνύοντας πλέον σε όλη του την έκταση το μείζον ζήτημα της περιθωριοποίησης του λαϊκού εργατικού παράγοντα.[...] Η αφλογιστία του συνδικαλιστικού κινήματος έχει πολλές και αλληλένδετες αιτίες [...] καθώς το εργατικό κίνημα υιοθέτησε ένα λιγότερο κοστοβόρο ρεπερτόριο δράσης, με μείωση των πολυήμερων απεργιών και αύξηση των συγκεντρώσεων και των παραστάσεων διαμαρτυρίας. Παρακολουθώντας την εξέλιξη των εργατικών κινητοποιήσεων από το 2010 και μετά, αυτό που παρατηρούμε είναι μια έκρηξη των αγώνων την περίοδο 2010- 2012. Στον ιδιωτικό τομέα έχουμε ένταση των αγώνων, κυρίως στα ΜΜΕ, στη χαλυβουργία και τους ναυτεργάτες. Στον στενό δημόσιο τομέα αναπτύσσονται απεργίες κυρίως στον χώρο της υγείας και της αυτοδιοίκησης, ενώ από τον χώρο της κοινής ωφέλειας στα Μέσα Μαζικής Μεταφοράς και στα ΕΛΠΕ. Από εκεί και έπειτα, έχουμε συνεχή πτώση των εργατικών αγώνων. Γενικά, τη δράση του εργατικού κινήματος και των συνδικάτων σε όλα τα επίπεδα (συνδικαλιστικό, θεσμικό κ.λπ.) ανέκοψαν η εφαρμογή των Μνημονίων και οι Πράξεις Νομοθετικού Περιεχομένου, με τις οποίες συρρικνώθηκε το εργατικό εισόδημα, μειώθηκε ή και εξαφανίστηκε η προστασία των εργαζομένων, ενώ δημιουργήθηκαν στρατιές ανέργων και ανασφάλιστων απασχολούμενων. Οι συνθήκες πανδημίας, από το 2020-2021, δημιούργησαν ένα ακόμη πρόσφορο έδαφος για περαιτέρω συρρίκνωση των εργατικών δικαιωμάτων».[6]

Η αλήθεια είναι βέβαια πως το 2023 σημειώθηκε μία άνοδος των απεργιών/διαδηλώσεων/πορειών αλλά δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η αύξηση αυτή οφείλεται σε μεγάλο βαθμό σε ένα ειδικό γεγονός (δυστύχημα στα Τέμπη) κι όχι σε «καθαρά» ταξικούς, οικονομικούς ή πολιτικούς αγώνες που θα έθεταν συνολικότερα ζητήματα. Άλλωστε, δεν ξέρουμε αν το πλήθος εκδήλωνε απλώς τη δίκαιη αγανάκτησή του για το έγκλημα ή αν στην πλειονότητά του απαιτούσε δημόσιες και φθηνές συγκοινωνίες. Αυτό, βεβαίως, δεν σημαίνει υποτίμηση των κινητοποιήσεων για τα Τέμπη. Κάθε άλλο. Παρατηρώντας το σχετικό διάγραμμα είναι φανερό[7] πως πριν τα Τέμπη δεν υπάρχει κάποια σοβαρή κοινωνική κινητικότητα. Όμως οι διαδηλώσεις για τα Τέμπη είχαν μάλλον μικρή χρονική διάρκεια και

σύμφωνα με τις αναλύσεις δεν έπαιξαν παρά μικρό ρόλο στην ψήφο των Ελλήνων.

Για του λόγου το αληθές παραθέτουμε το σχετικό διάγραμμα από το οποίο προκύπτουν μερικά σημαντικά συμπεράσματα:

- α)** η μεγάλη κινηματική έκρηξη σημειώθηκε από το 2011 μέχρι και τα μέσα του 2012,
- β)** η διακυβέρνηση του ΣΥΡΙΖΑ ευνούχισε το λαϊκό κίνημα το οποίο αντέδρασε δυναμικά μόνο το 2016 με το ασφαλιστικό και
- γ)** πριν τα Τέμπη έχουμε μία αυξημένη κοινωνική κινητικότητα αλλά αναντίστοιχη με ό,τι συνέβη επί διακυβέρνησης ΝΔ.



Μάλιστα ένα εντυπωσιακό εύρημα που αφορά τα κριτήρια της ψήφου μας δείχνει ότι τα Τέμπη ελάχιστα επηρέασαν τους ψηφοφόρους.[8]

### **Οι λόγοι που ψηφίσατε το συγκεκριμένο κόμμα;**

Ψήφισα με κριτήριο την καλύτερη λειτουργία του κράτους: 31,9%

Ψήφισα με κριτήριο τις θέσεις του για την οικονομία: 28,4%

Ψήφισα με κριτήριο την εξωτερική πολιτική και τα εθνικά θέματα: 24,9%

Έχει τον καλύτερο ηγέτη: 20,6%

Ψήφισα με κριτήριο την αντιμετώπιση της φτώχειας: 18,4%

Ψήφισα με κριτήριο την αντιμετώπιση της διαφθοράς: 17,5%

Ψήφισα με κριτήριο το ποιος θα γίνει πρωθυπουργός: 15,0%

Το ψήφισα για να μη σχηματίσει κυβέρνηση η ΝΔ: 14,9%

Το ψήφισα για να μη σχηματίσει κυβέρνηση ο ΣΥΡΙΖΑ: 14,1%

Ήθελα να στείλω μήνυμα δυσαρέσκειας στα δύο μεγαλύτερα κόμματα: 11,4%

Είχε τους καλύτερους υποψηφίους: 7,6%

Ψήφισα με κριτήριο το μεταναστευτικό: 7,2%

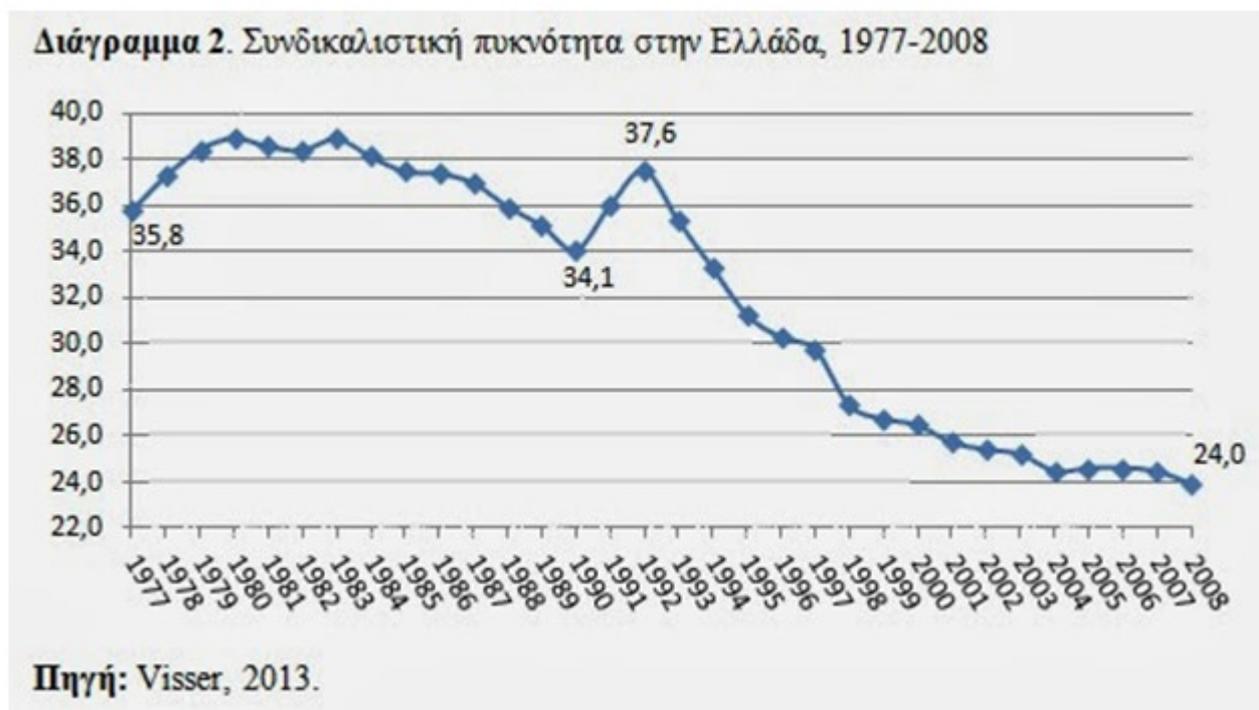
Με επηρέασε το δυστύχημα των Τεμπών: 6,2%

Με επηρέασαν οι υποκλοπές: 5,2%

ΔΓ/ΔΑ: 1,3%

Ας μην μας διαφεύγει κι ένας ακόμη σημαντικός δείκτης. Πρόκειται για τη συνδικαλιστική πυκνότητα η οποία βαίνει μειούμενη επί σειρά ετών. Τη δεκαετία του 1990 προσέγγιζε

κάποιες χρονιές το 40%, ενώ λίγα χρόνια αργότερα ίσα που υπερέβαινε το 20%.[9] Το παρακάτω διάγραμμα είναι χαρακτηριστικό:



## **Ε. ΑΛΛΑΖΟΥΝ ΜΑΚΡΟΣΥΡΤΑ ΟΙ ΣΥΝΕΙΔΗΣΕΙΣ;**

Τέλος, όσον αφορά το μακρόσυρτο των συνειδησιακών αλλαγών δεν ξέρουμε ποιος κοινωνικός νόμος επιβεβαιώνει κάτι τέτοιο ως μία καθολική διαπίστωση. Ασφαλώς και υπάρχουν μεγάλες περίοδοι όπου οι αλλαγές είναι ιδιαίτερα αργές. Αυτό είναι το κυρίαρχο. Άλλο τόσο όμως μπορούμε να διαπιστώσουμε πως υπάρχουν και στιγμές με απότομες αλλαγές. Για παράδειγμα, απότομες αλλαγές στη συνείδηση έλαβαν χώρα σε όλες τις επαναστάσεις, απότομες αλλαγές έλαβαν χώρα στα πρώτα χρόνια της μνημονιακής Ελλάδας, απότομες αλλαγές σημειώνονται με ιδιαίτερη πυκνότητα στη σύγχρονη Γαλλία, απότομες αλλαγές συμβαίνουν όμως και με αντίστροφη πορεία όπως για παράδειγμα στη Γερμανία του μεσοπολέμου αλλά και σε διάφορες περιπτώσεις στη σύγχρονη Ευρώπη και όχι μόνο σε αυτή. Μπορεί επί μακρόν να συσσωρεύονται μικρές και μη διακριτές αλλαγές, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν απότομες καμπές που όταν τις αντικρίζουμε μας εκπλήσσουν, θετικά ή αρνητικά.

## **ΣΤ. ΝΑ ΠΕΣΟΥΜΕ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΘΛΙΨΗ;**

Μήπως όλες οι παραπάνω διαπιστώσεις μας οδηγούν σε ομφαλοσκόπηση και σε παραίτηση; Μήπως δεν γίνεται τίποτα και όλα είναι μαύρα; Η απάντηση είναι ένα κατηγορηματικό όχι. Οι παραπάνω διαπιστώσεις ένα σκοπό έχουν. Να αποφύγουμε την αντιμετώπιση της πραγματικότητας με όρους τεχνητής αισιοδοξίας. Στις μετρήσεις των δημοσκοπήσεων υπάρχουν και πολλά ενθαρρυντικά στοιχεία όπως η θετική αποδοχή των όρων «κομμουνισμός» και «σοσιαλισμός». Διαπιστώνεται, ακόμη, ένα μειοψηφικό αλλά διακριτό ρεύμα αμφισβήτησης της ΕΕ. Είδαμε, επιπλέον, θετικά σημάδια αμφισβήτησης όπως αυτά στις φοιτητικές εκλογές και στις συναυλίες.

Ελπιδοφόρα μηνύματα λάβαμε και από τη μαζική συμμετοχή στις κινητοποιήσεις για τα Τέμπη. Δεν εφορμούμε, λοιπόν, από μηδενική βάση. Υπάρχει εύφλεκτο υλικό. Εδώ βρίσκεται και το κλειδί. Πώς οι πολιτικές πρωτοπορίες θα ηγηθούν των κοινωνικών διαμαρτυριών; Πώς θα αναζωογονήσουν τα συνδικάτα; Πώς θα συγκινήσουν πλατιές λαϊκές μάζες; Ας δούμε, λοιπόν, την πραγματικότητα κατάματα και ας σηκώσουμε τα μανίκια ψηλά.

[1].

<https://pandiera.gr/%cf%84%ce%b1-%ce%b5%ce%ba%ce%bb%ce%bf%ce%b3%ce%b9%ce%ba%ce%ac-%ce%b1%cf%80%ce%bf%cf%84%ce%b5%ce%bb%ce%ad%cf%83%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%ce%b4%ce%b5%ce%bd-%cf%83%ce%b7%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%bf%ce%b4/>

[2].

[https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/390841\\_poso-bathia-ehei-prohorisei-i-syntiritikopoiisi-tis-ellinikis-koinonias](https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/390841_poso-bathia-ehei-prohorisei-i-syntiritikopoiisi-tis-ellinikis-koinonias)

[3].

<https://www.newsit.gr/politikh/apotelesmata-eklogon-2023-MARC-oi-syspeiroseis-ton-kommaton-kai-oi-metakiniseis-psifoforon/3780414/>

[4]. Ό.π.

[5]. Βλέπε αναλυτικότερα

[https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/390841\\_poso-bathia-ehei-prohorisei-i-syntiritikopoiisi-tis-](https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/390841_poso-bathia-ehei-prohorisei-i-syntiritikopoiisi-tis-)

[ellinikis-koinonias](#)

[6]. ΙΝΕ ΓΣΕΕ, Το απεργιακό φαινόμενο στην Ελλάδα. Καταγραφή των απεργιών κατά την περίοδο της πανδημίας 2020-2021, σελ. 11, Οκτώβριος 2022.

[7]. [https://www.publicissue.gr/mov\\_mar\\_23/](https://www.publicissue.gr/mov_mar_23/)

[8]. [https://www.datawrapper.de/\\_/4mkXm/](https://www.datawrapper.de/_/4mkXm/)

[9]. Βλέπε αναλυτικότερα Κατσορίδας Δημήτρης, Το εργατικό ζήτημα, σελ. 253-306, εκδ. ΙΝΕ ΓΣΕΕ, χ.χ.